

Tosprogede børns modersmål

Hvad er vigtigt i deres uddannelse?

Jim Cummins

Professor, Ph.D. University of Toronto.

Udtrykket *globalisering* har let ved at finde frem til avisernes forsider for tiden. Det vækker stærke positive eller negative følelser afhængigt af om det bliver priset af forretningsverdenen fordi det åbner verdensmarkedet for en mere omfattende handel, eller om det bliver fordømt af dem der forbinder begrebet med en stadig større kløft mellem rige og fattige lande og mennesker.

Ét aspekt af globaliseringen som har store følger for undervisere, er den stadige stigning i folks bevægelser fra et land til et andet. Denne mobilitet er forårsaget af mange faktorer: Ønsket om bedre økonomiske forhold, behovet for arbejdskraft i mange lande som følge af lave fødselsprocenter, en konstant strøm af flygtninge på grund af konflikter mellem forskellige grupper, den ene gruppes undertrykkelse af den

anden, eller økologiske katastrofer. Den økonomiske integration inden for EU fremmer også den frie bevægelighed for arbejdere og deres familier blandt EUs medlemslande. At rejser fra det ene land til det andet nu kan foretages hurtigt og effektivt (for det meste), fremmer naturligvis mobiliteten af mennesker.

En konsekvens af befolkningsmobiliteten er en sproglig, kulturel, 'racemæssig' og religiøs mangfoldighed på skolerne. For at illustrere dette kan det nævnes at 58% af børnene i børnehaverne i Toronto i Canada kommer fra hjem hvor standard-engelsk ikke er det almindelige kommunikationssprog. Skoler i Europa og Nordamerika har oplevet denne mangfoldighed i mange år, men den giver stadig anledning til uenighed, og der er stor forskel på ud-

dannelsespolitikken og undervisningen landene mellem og endog inden for det enkelte land. Neo-fascistiske grupper i en række lande fremmer åbenlyst racistiske politikker over for grupper af indvandrere og samfundsgrupper med andre kulturer. Andre politiske grupper har en noget mere oplyst linje og søger måder til at 'løse problemet' med de forskelligartede samfundsgrupper og deres integration i skoler og i samfundet. De definerer imidlertid stadig tilstedeværelsen af forskellige samfundsgrupper som et 'problem' og ser kun få muligheder for at disse grupper kan have en positiv indflydelse på værtslandet. De er bekymrede for at den sproglige, kulturelle, 'racemæssige' og religiøse mangfoldighed skal true værtslandets identitet. Som følge heraf fører de en uddannelsespolitik som skal få 'problemet' til at forsvinde.

Hvor neo-fascistiske grupper går ind for at indvandrere skal smides ud af landet eller i det mindste adskilles fra almindelige mennesker (f.eks. i overvejende opdelt skoler eller boligområder), går mere liberalt indstillede grupper ind for assimilation. Men 'assimilation' er på mange måder ensbetydende med 'udelukkelse' for så vidt som begge holdninger har til formål at få 'problemet' til at forsvinde. Resultatet af begge politiske holdninger er at kulturelt forskellige grupper ikke længere vil være synlige eller hørlige. Assimilatoriske politikker inden for uddannelse søger at få børnene til at opgive brugen af deres modersmål. Hvis eleverne holder fast ved deres kultur og sprog, bliver det taget som et udtryk for at de

ikke så godt er i stand til at identificere sig med hovedkulturen og samfundets hovedsprog.

Selvom eleverne ikke bliver fysisk straffet for at tale deres modersmål (som det tidligere var tilfældet i mange lande), bliver der sendt et kraftigt signal til dem om at hvis de ønsker at blive accepteret af læreren og samfundet, må de give afkald på enhver form for tilhørsforhold til deres eget sprog og deres egen kultur.

Denne 'problemløsningsholdning' til mangfoldigheden inden for uddannelsesområdet er stadig den dominerende i de fleste europæiske og nordamerikanske lande. Desværre kan den have katastrofale følger for børnene og deres familier. Den krænker børnenes ret til en ordentlig uddannelse og skader kommunikationen mellem børnene og deres forældre. Alle troværdige undervisere vil være enige i at skoler skal bygges på de erfaringer og den viden som børnene kommer med til klasseværelset, og at undervisning også skal fremme børnenes evner og talenter. Om vi gør det med vilje eller uforvarende når vi ødelægger børnenes sprog og forårsager et brud i deres forhold til forældre eller bedsteforældre, så er vi under alle omstændigheder i modstrid med det der er selve kernen i uddannelse.

Ødelæggelsen af sprog og kultur i skolen har dybt skadelige følger for værtslandet. I globaliseringstidsalderen har et land der har adgang til forskellige sproglige og multikulturelle ressourcer, en fordel i sine muligheder for at spille

en vigtig social og økonomisk rolle på verdensarenaen. På et tidspunkt hvor tværkulturelle kontakter spiller en hidtil uset historisk rolle, udvikler *alle* samfunds identitet sig. Samfunds og etniske gruppers identiteter har aldrig været statiske, og det er en naiv illusion at tro at de kan blive statiske - stivnede som ensfarvede og monokulturelle museumsgenstande for eftertiden - når den hastighed hvormed globale ændringer finder sted, er så stor som den er i dag.

Udfordringen for undervisere og politikudviklere består i at forme udviklingen af en national identitet på en sådan måde at alle borgeres rettigheder bliver respekteret (det gælder også skoleelever), og nationens kulturelle, sproglige og økonomiske ressourcer udnyttet bedst muligt. At sætte nationens sproglige ressourcer over styr ved at få børnene til at opgive at udvikle deres modersmål er ganske enkelt uintelligent set ud fra hvad der tjener nationens egne interesser bedst, og udgør desuden en krænkelse af barnets rettigheder (se Skutnabb-Kangas, 2000, for en fylldig redegørelse for internationale politikker og praksisser med hensyn til sproglige menneskerettigheder).

Hvordan kan skoler give børn der har forskellige kulturer og sprog, en hensigtsmæssig uddannelse? Et første skridt er at lytte til hvad forskningen siger om sprogets rolle, og specielt børnenes modersmål, i forbindelse med deres læringsmæssige udvikling.

Hvad vi ved om modermålsudvikling?

Forskningen er meget klar hvad angår modersmålets betydning for tosprogede børns generelle og uddannelsesmæssige udvikling. Flere detaljer om de forskningsresultater der bliver sammenfattet i det følgende, kan findes i Baker (2000), Cummins (2000) og Skutnabb-Kangas (2000).

Tosprogethed har en positiv virkning på børnenes sproglige og læringsmæssige udvikling. Når børnene fortsætter udviklingen af deres færdigheder på to eller flere sprog gennem skolens første klasser, får de en dybere forståelse af sprog og hvordan det kan bruges effektivt. De har større erfaring med at bearbejde sprog, især når de udvikler læsefærdighed på begge sprog, og de er i stand til at sammenligne og modstille de måder deres to sprog organiserer virkeligheden på. Mere end 150 forskningsprojekter der er blevet udført i løbet af de sidste 35 år, støtter meget stærkt hvad Goethe engang sagde: *Den person der kun kender ét sprog, kender ikke dette sprog til fulde*. Forskningsresultaterne tyder på at tosprogede børn måske også udvikler en større fleksibilitet i deres måde at tænke på som et resultat af informationsbearbejdningen på to forskellige sprog.

Udviklingsniveauet i børnenes modersmål er en god strømpil for hvordan deres andetsprog vil udvikle sig.

Børn som begynder skolen med et solidt grundlag i deres modersmål, udvikler bedre læsefærdigheder på det sprog der bliver anvendt i skolen. Når forældre og andre der står børnene

nær (f.eks. bedsteforældre) har mulighed for at tilbringe tid sammen med dem og fortælle historier eller diskutere forskellige spørgsmål på en måde der udvikler ordforråd og begreber på modersmålet, så er børnene godt forberedte på at lære skolens sprog og klare sig godt i timerne. Børnenes viden og færdigheder bliver overført fra det modersmål de har lært i hjemmet til det sprog der anvendes i skolen. Hvad angår børnenes udvikling af begreber og evne til tænke, er de to sprog indbyrdes afhængige. Overførsel fra det ene sprog til det andet kan foregå begge veje: Når modersmålet nyder fremme i skolen (f.eks. i tosprogede uddannelsesforløb), kan de begreber, det sprog og den læsefærdighed børnene tilegner sig på flertalssproget, overføres til det sprog der anvendes i hjemmet. Begge sprog giver kort sagt næring til hinanden når uddannelsesmiljøet giver børnene adgang til begge sprog.

Fremme af modersmålet i skolen bidrager ikke alene til udviklingen af modersmålet, men også af børnenes færdigheder på skolens flertalssprog.

Dette forskningsresultat er ikke overraskende i lyset af tidligere resultater som viser at (a) tosprogethed giver børnene nogle sproglige fordele og at (b) færdigheder på de to sprog på en afgørende måde er forbundet med hinanden eller indbyrdes afhængige. Tosprogede børn klarer sig bedre i skolen når skolen giver en grundig undervisning i modersmålet, og - hvor det er hensigtsmæssigt - udvikler læsefærdighed på sproget. Og når børnene omvendt bliver opmuntret til at opgive deres modersmål og deres

sproglige udvikling på modersmålet går i stå, bliver børnenes personlige og begrebsmæssige grundlag undergravet.

At bruge tid på at undervise på et minoritetssprog i skolen skader ikke børnenes faglige udvikling på skolens flertalssprog.

Nogle undervisere og forældre er mistænksomme over for tosproget undervisning eller undervisning i modersmålet fordi de er bekymret for at den tager tid fra flertalssproget på skolen. I en tosprogsundervisning f.eks. hvor der i 50% af tiden bliver undervist på det sprog børnene bruger derhjemme og i de sidste 50% af tiden på skolens flertalssprog, må det da gå ud over børnenes tilegnelse af skolens flertalssprog? Et af de mest velunderbyggede forskningsresultater inden for uddannelsesforskningen, en forskning der er blevet udført i mange lande rundt om i verden, er at grundigt gennemførte tosprogsforløb kan fremme læsefærdighed og faglig viden på et minoritetssprog uden at det har nogen som helst negativ effekt på børnenes udvikling på flertalssproget. I Europa viser Foyer undervisningsforløbet i Belgien, som udvikler børns tale- og læsefærdigheder på tre sprog (deres modersmål, hollandsk og fransk) i de første skoleklasser, meget klart de fordele der er ved to- og tresproget undervisning (se Cummins, 2000, s. 218-219).

Gennem de forskningsresultater der blev refereret ovenfor, kan vi forstå hvordan dette kan ske. Når børn lærer gennem et minoritetssprog (f.eks. det sprog de taler hjemme), lærer de ikke alene dette sprog i en snæver betyd-

ning. De lærer begreber og intellektuelle færdigheder der er lige så relevante for deres evne til at fungere på et flertalsprog. Børn som kender klokken på deres modersmål, forstår *begrebet* at kunne klokken. For at kunne klokken på et andet sprog (f.eks. flertalssproget) har de ikke brug for at genlære begrebet; de har kun brug for at tilegne sig nye etiketter eller 'overfladestrukturer' til en intellektuel færdighed de allerede har lært. På samme måde finder der på mere avancerede trin en overførsel sted fra det ene sprog til det andet af akademiske færdigheder og læsefærdigheder så som at vide hvordan man skelner mellem hovedidéen og de understøttende detaljer i en skrevet passage eller en historie: identificere årsag og virkning, skelne fakta fra holdninger, og kortlægge rækkefølgen af begivenheder i en historie eller en historisk fremstilling.

Børns modersmål er skrøbelige og mistes let i de tidlige skoleår. Mange mennesker er forundret over den hastighed hvormed tosprogede børn synes uden videre at opnå samtalefærdigheder på flertalssproget i de tidlige skoleår (selvom det tager meget længere tid for dem at nå op på højde med modersmålstalende når det gælder akademiske sproglige færdigheder). Undervisere er imidlertid ofte meget mindre opmærksom på hvor hurtigt børn kan miste evnen til at bruge deres modersmål, selv inden for hjemmets rammer. Omfanget af sprogtabet og den hastighed hvormed den finder sted, varierer afhængig af hvor stor koncentrationen af en bestemt sproglig gruppe er i skolen og i nabolaget. Hvor der er en udbredt brug af modersmålet i lokalsamfundet

uden for skolen, vil de mindre børns sprogtab være mindre. Hvor sproglige lokalsamfunds sprog ikke er koncentreret eller 'ghettoiseret' i bestemte nabolag, kan børnene miste evnen til at kommunikere på deres modersmål 2 til 3 år efter at de er begyndt i skolen. De bevarer måske receptive færdigheder (forståelse) på sproget, men de vil bruge flertalssproget når de taler deres kammerater og søskende og når de svarer deres forældre. Når børnene bliver unge mennesker, er afstanden mellem forældrene og børnene blevet til en følelsesmæssig kløft. Elever bliver ofte fremmedgjort over for både hjemmets og skolens kultur med forudsigelige resultater til følge.

For at mindske omfanget af sprogtab bør forældrene opstille en klar politik i forhold til hjemmesproget og give børnene rig lejlighed til at udvide de funktioner de bruger modersmålet til (f.eks. læse og skrive) og de sammenhænge hvori de kan bruge det (f.eks. lokale daginstitutioner eller legegrupper hvor modersmålet anvendes, besøg i oprindelseslandet osv.).

Lærere kan også hjælpe børnene med at bevare og udvikle deres modersmål ved over for dem at understrege betydningen af at have kendskab til andre sprog og ved at fortælle dem hvor vigtig en sproglig og intellektuel færdighed det er at være tosproget. De kan f.eks. igangsætte projekter i klasseværelset der fokuserer på udviklingen af børnenes sproglige bevidsthed (f.eks. ved at give en oversigt over og tage elevernes flersprogethed op på en positiv måde) og på at dele hinandens

sprog i klassen (f.eks. kan børnene på skift hver dag tage et betydningsfuldt ord fra deres hjemmesprog med i skole, og hele klassen, inklusiv læreren, lærer og diskuterer dette ord.)

At afvise et barns sprog i skolen er at afvise barnet.

Når det budskab der implicit eller explicit bliver givet barnet i skolen er „Efterlad dit sprog og din kultur ved skolens dør“, så efterlader børnene også en central del af sig selv - deres identitet - ved skolens dør. Når de føler denne afvisning, er det meget mindre sandsynligt at de vil deltage aktivt og tilidsfuldt i undervisningen. Det er ikke nok at lærerne passivt accepterer børnenes sproglige og kulturelle forskellighed i skolen; de må være proaktive og tage initiativ til at bekræfte børnenes sproglige identitet ved at have plakater på lokalsamfundets forskellige sprog hængende rundt omkring på skolen, ved at opmuntre børnene til foruden på skolens flertalssprog også at skrive på deres modersmål (f.eks. ved at skrive og trykke tosprogede bøger som børnene har forfattet), og i det hele taget at skabe et undervisningsmiljø hvor barnets hele sproglige og kulturelle erfaring bliver accepteret og værdsat.

At skabe en dynamisk identitet til fremtiden

Når undervisere på en skole udvikler sprogpolitikker og organiserer deres læseplan og undervisning på en sådan måde at børnenes sproglige og kulturelle ressourcer bliver bekræftet i alle skolens aktiviteter, så afviser skolen de

negative holdninger og den uvidenhed om forskellighed der eksisterer i samfundet udenfor. Ved at udfordre de tvangsmæssige magtrelationer holder skolen et spejl op for de tosprogede børn hvori de kan se hvem de er og hvem de kan blive i samfundet. Fler-sprogede børn har et kolossalt bidrag at give til samfundet hvis vi blot som undervisere virkelig gør de ting vi tror gælder for alle børn:

- børnenes kulturelle og sproglige erfaringer i hjemmet danner grundlaget for deres fremtidige læring og vi må bygge på dette fundament i stedet for at undergrave det,
- ethvert barn har ret til at få deres talenter anerkendt og fremmet i skolen.

Den kulturelle, sproglige og intellektuelle kapital i vores samfund vil, kort sagt, vokse kolossalt hvis vi holder op med at se børns kulturelle og sproglige forskellighed som 'et problem der skal løses' og i stedet åbner øjnene for de sproglige, kulturelle og intellektuelle ressourcer de kommer med fra deres hjem til vore skoler og samfund.

Litteratur

- Baker, C.:** A Parents' and Teachers' Guide to Bilingualism. 2nd Edition. Clevedon, England: Multilingual Matters, 2000.
- Cummins, J.:** Language, Power, and Pedagogy. Bilingual children in the crossfire. Clevedon, England: Multilingual Matters, 2000.
- Skutnabb-Kangas, T.:** Linguistic Genocide in Education - or worldwide diversity and human rights? Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2000.

Oversat af Michael Svendsen Pedersen